

OTTEITA AJASTA

Päivi Rantanen

LAULAVATKO TUTKIJAT SUOMEN SUOSTA?

Suomi on suolivöitään myöten suossa, nivuslihoistaan niityllä ja kainaloistaan kankaalla. Vaikka miten jaksoittelee jalkojaan ei jaksa nousta. On kuin jalassa olisivat kiviset kengät. Tästä Suomi tuskastuu ja huokaa: "Viisas Väinämöinen, tietäjä iän-ikuinen! Päästä tästä pälkähästä, tästä seikasta selitä!"

Valitusvirren suohon uponneen puolesta on esittänyt pääministeri **Esko Aho**, joka toissa syksynä (23.9.1993) asetti työryhmän laulamaan kansalaispuheenvuoroa Suomen tilasta ja tulevaisuuden vaihtoehtoista. Viisaiksi Väinämöisiksi kutsuttiin filosofi-historioitsija-sosiologi-taloustieteilijä-tiedotustutkija-teologiryhmä, jonka tehtävänannon mukaan tuli analysoida maassamme käytävää keskustelua.

Tutkijoiden osanotolle yhteiskunnalliseen keskusteluun on tilausta. Suomen tilaa ja tulevaisuutta pohtineen väinämöisryhmän puheenjohtaja professori **Ilkka Niiniluoto** (1994a, 19) pitää tutkijoiden panosta jopa "merkittävänä". Tarkoitukseni on selvittää, miten merkittävyys näkyy Niiniluodon puheenvuorossa, jonka hän on työstänyt ryhmänsä keskusteluiden pohjalta. Keskityn tarkastelemaan erityisesti sitä, miten Niiniluoto tuottaa tutkijoiden etevyyttä korostavat argumentit, kun hän samalla pyrkii vaalimaan tieteellistä objektiivisuutta.

Omassa puheenvuorossani en pyri objektiivisuuteen, vaan pikemminkin vastakarvaisuuteen. Kontrastoin Niiniluodon puheenvuorossaan tuot-

tamia, tiedettä koskevia merkityksiä ja etsin tutkijoiden etevyyttä korostaville argumenteille vastaväitteitä. Pyrin näin koettelemaan Niiniluodon argumenttien pitävyyttä ja pääsemään selvyteen siitä, miksi juuri tutkijoista olisi nyky-Suomen väinämöisiksi päästämään Suomen leuan suon lietteestä.

Pragmaatikkojen parjaamat

Niiniluoto (1994a, 27) lähtee analyysissään liikkeelle siitä, että vastuuntuntoinen tiede nojaa strategiseen ajatteluun. Se pyrkii lisäämään tietoa nykytilasta, siihen johtaneista ja siitä eteenpäin vievistä kehityspoluista ja vastaamaan keskeisiin kysymyksiin, kuten Keitä olemme?, Mistä tulemme? ja Minne olemme menossa?

Suomen suosta laulamiseksi tulevaisuuden suuntia ja erityisesti vähemmän liejuisen tulevaisuuden saavuttamista koskevat kysymykset ovat kiinnostavia. Niiniluoto (1994, 40) ei kuitenkaan anna näihin suoralta kädeltä vastausta, vaan toteaa, että suomalaisten on tehtävä selviytymisstrategiastaan yhteinen sopimus ja sovittava kriisiajan etiikasta. Niiniluoto luottaa tässä rousseaulaisene yhteiskuntasopimusteoriaan (Rousseau 1988, 42), jonka mukaan ihmisillä ei ole selviytymisekseen muuta neuvoa kuin muodostaa toisiinsa liittymällä sellainen voimien summa, että se kykenee voittamaan vastustuksen saattamalla nämä voimat toimimaan yhdestä ja samasta syystä ja vaikuttamaan samaan suuntaan.

Niiniluodon mielestä Suomi on ajautunut suohon, koska yhteistä sopimusta ei ole ollut, vaan erityiset ryhmäintressit ovat hallinneet yhteiskunnallista päätöksentekoa. Niini-

luoto syyllistää itsekkäästä etujen valvonnasta erityisesti poliitikot ja perää yhteiskunnan johtoon yleislahdon edustajia, jotka heijastaisivat koko kansan yhteistä etua sitoutumatta erityisiin intresseihin.

Ylevillä, intressittömyyttä ja autonomisuutta korostavilla määreillä Niiniluoto kuvaa paitsi yleistähtoa, myös työryhmäänsä ja omaan puheenvuoroaan ja antaa näin ymmärtää, että hänen hallussaan on sellaisia menetelmiä ja sellaista tietoa, jonka avulla Suomi saataisiin laulettua suosta.

Niiniluoto ei kuitenkaan ryhdy virittelemään äänijänteitään, sillä hänen mieltään katkerottaa se, että tutkijoiden laulantataittoa ei ole osattu riittävästi arvostaa nykypäivän Suomessa. Hän (1994b, 244-245) kaivaa todisteeksi esiin *Allergia-*lehdessä julkaistun fiktiivisen, tutkijoita halveeraavan tapauskuvauksen. Siinä ryhmä filosofeja syrjäyttää lääkärin ja aiheuttaa kurkkupai-seesta kärsivän potilaan kuoleman — osoittautuen samalla itse juopoiksi, teoreettisesti höperöiksi ja moraalisesti vastuuttomiksi.

Tapauskuvaus on Niiniluodon mielestä oireellinen ilmaus siitä, että tutkijoiden apua ei pidetä arvossa, kun tehdään päätöksiä tärkeistä yhteiskunnallisista asioista. Niiniluoto rakentaa tutkijoille väärinymmärretyn neron identiteettiä ja vetäytyy laulantataitoineen sivustalle. Hänen mukaansa pragmaatikat ovat saaneet mellastaa maassa mielensä mukaan ja antaa ymmärtää, että nämä saavat nyt itse kantaa tekojensa seuraukset — tutkijoilta on turha tulla apua anelemaan. Niiniluoto (1994a, 20) uusintaa kuin vakuudeksi samaa vähättelyretoriikkaa, jolla tutkijat on hänen mukaansa tehty naurunalaisiksi ja esittää, ettei hänen eikä työryhmän

hallussa ylipäättään ole teorioita, joista voitaisiin johtaa ratkaisuja Suomen ongelmiin.

Gallupien suosikit

Kiukuttelunsa lomassa Niiniluodolla on tarve päästä näyttämään kieltä tieteen syrjäyttäjille, poliitikoille, minkä hän tekeekin kääntämällä tutkijoiden paitsioaseman yhteiskunnallisessa päätöksenteossa eduksi. Niiniluodon mukaan erityisissä intressikiistoissa ryvettyneet poliitikot ovat menettäneet kansalaisten luottamuksen ja sanoo näiden turvaavan nyt tutkijoihin. Niiniluoto (1994a, 17) kuvaa, miten hän pääministerin tehtävänannon julkistamisen myötä sai kansalaisilta runsaasti kirjeitä ja puhelinsoittoja, joissa nämä vuodattivat ilmoille toiveensa siitä, että ”joku vihdoin sanoisi jotain merkittävää ja painavaa maan tilanteesta”.

Niiniluodon loukattua tutkijan-sielua selvästi hivelee tavallisten kansalaisten puhdasotsainen usko tieteen mahdollisuuksiin ja hän (1994b, 245) pitää hätkähdyttävänä ajatusta siitä, että nämä jäisivät viinasten ja lassiloiden armoille. Niiniluoto tekee puheenvuorossaan viinasista, poliitikoista tutkijoihin nähden toisia, vastustajia, jotka hän syyllistää Suomen nykyisestä tilasta. Tutkijat hän esittää Suomen suosta laulaviksi sankareiksi ja perustelee tutkijoiden paremmuutta näiden menettelytapojen avoimuudella, rehellisyydellä ja objektiivisuudella. Tiede edustaa Niiniluodon mukaan vireää kansalaisyhteiskuntaa, jossa otetaan laajakatseisesti huomioon eri näkökulmia.

Omassa puheenvuorossaan Niiniluoto on kuitenkin systemaattisesti kaventanut näkökulmaansa poliitikojen osalta ja polkenut näiden puhe- ja toimintaoikeuksia. Niiniluoto vaatii muiden muassa hallituksen eroa (1994a, 37) ja ehdottaa kansalaisten ”toisen parlamentin”, vapaan järjestökentän perustamista, jotta kansalaiset voisivat poliittisista päättäjistä riippumatta suunnata toimiaan ja taloudellista apuaan itse tärkeinä pitämilleen kansainvälisille ja kotimaisille sosiaalisille ja kulttuurisille aloille (1994a, 43).

Poliitikkojen syrjäyttäminen näyttyy yhdeksi Niiniluodon peräämän yhteiskuntasopimuksen keskeisimmäksi teemaksi. Niiniluoto ei kuitenkaan ole valmis antamaan asioita kansalaisten käsiin, sillä hän epäilee,

että vain harvat kansalaiset voivat olla asiantuntijoita usealla alalla. Niiniluodon (1994a, 37; 1993, 7) mielestä edustuksellista järjestelmää tarvitaan, mutta hän antaa ymmärtää, että poliitikkojen sijaan olisi saatava uudet edustajat.

Niiniluoto kaavailee ilmeisesti tutkijoista uutta puoluetta yhteiskunnallisiin rientoihin, sillä hän suositaa, että kansalaiset delegoisivat kriittisyyttään erilaisille tieteellisille julkaisusarjoille, tiedelehdille sekä tiede- ja ajankohtaisohjelmille.

Niiniluoto antaa ymmärtää, että vallanvaihto poliitikoilta tutkijoille on kansan tahdon mukainen kuin hänen kansalaisilta vastaanottamansa kirjeet olisivat gallupin tavoin merkinä siitä, että tutkijat ovat seuraavien vaalien suurimpia voittajia.

“Huuhaa”-aseet

Yliopistomaailman sisäisessä keskustelussa Niiniluodon tutkijanuho näyttäytyy kuitenkin pelkäksi retoriikaksi. *Yliopisto*-lehdessä julkaisussa haastattelussa (Sinkari 1993) Niiniluoto nimittäin murehtii sitä, että ihmiset uskovatkin tutkijoiden sijasta astrologeihin, meedioihin ja henkiparantajiin. Nämä ovat Niiniluodon mukaan vieläkin kierompia vastustajia kuin poliitikot, sillä he lainailevat tieteen kieltä ja pyrkivät esiintymään tieteen edustajina käyttäen itsestään logi-päätteisiä titteleitä.

Niiniluodon mukaan salatieteilijöiden epärationaaliset maailmanselitykset ovat muuttuneet kauppatavaraksi ja hän perää niiden vastapainoksi tieteellistä kuluttajavalistusta. Varsinaiseen käännöttämiseen Niiniluoto epärovi lähteä, sillä Suomessa vallitsee uskonnonvapaus, minkä nojalla tieteellistä kuluttajavalistusta rankempiin toimenpiteisiin voidaan ryhtyä vain, jos epärationaalisten maailmanselitysoppien noudattaminen on lakien ja hyvien tapojen vastaista.

Niiniluoto ei kuitenkaan malta jättää salatieteilijöitä rauhaan, vaan hyödyntää näitä uutena aseena taistelussa poliitikkoja vastaan. Hän kantelee, että poliitikot ovat sortuneet maagikkojen keretteläisopeihin. Niiniluoto sanoo tietävänsä, että Suomen presidenteistä esimerkiksi **Risto Ryti** oli vaimonsa kautta meidioiden vaikutuspiirissä ja yhden nykyisistä ministereistäkin hän sanoo tukeutuneen vaikeissa ratkaisuissa ”ystävään, jolla on profetoi-

misen ja näkyjä näkemisen lahja” (sama).

Niiniluodon (Sinkari 1993) mielestä “ainakin päättäjiltä tulisi vaatia, etteivät heidän päätöksensä perustuisi magiaan tai salatieteisiin”. Niiniluodon vaateen taustalla on — jälleen kerran — huoli tutkijoiden syrjäytymisestä, minkä varjolla hän ilmeisesti katsoo oikeudekseen pistellä poliitikkoja ja kerjätä tutkijoille huomiota marisemalla siitä, että poliitikot kuulevat päätöksiä tehdesään mieluummin salatieteilijöitä kuin tutkijoita.

Kiristäjät

Niiniluodon ylevät teesit tieteen intressittömyydestä näyttäytyvät hänen puheenvuorossaan tuottamien merkitysten valossa kyseenalaisiksi, sillä Niiniluoto näkee kovasti vaivaa poliitikkojen survomiseksi suon syövereihin ja pitääkseen ainakin tutkijoiden päät rationaalisine aivokeskuksineen lietteen yläpuolella.

Pään pysyttäminen pinnalla näyttää erehdyttävän Niiniluotoa väliin niin, että hän unohtaa itsekin rypevänsä liejussa. Järvet läikytävällä laulantaiddollaan uhoten Niiniluoto asettaa poliitikoille erilaisia ehtoja Suomen laulamiseksi suosta ja kiristää lupausta korkeakoulujen määrärahojen tarpeellisen tason turvaamisesta. Hänen mukaansa (1994a, 42) huipputasoinen tieteellinen tutkimus ja yliopistoverkosto ovat Suomen vahvuusalueita, jotka lisäävät maan joustavaa kestävyä ja siten turvaavat myös tulevien sukupolvien toimintamahdollisuuksia.

Niiniluoto on kiristysvaateineen kuitenkin piirun verran myöhässä, sillä valtiovaraministeriö oli jo ehtinyt vuoden 1994 tulo- ja menoarviossa esittää, että korkeakoulujen voimavaroja lisätään viimeistään vuodesta 1995 alkaen siten, että kansallisen innovaatiojärjestelmän toimivuus turvataan. Niiniluoto näyttää hyökänneen tutkijoita puolustavine itkuvirsineen tuulimyllyjä vastaan. Sen paremmin budjettiesitys kuin Niiniluodon puheenvuoron uutisointikaan ei anna aihetta tutkijoiden aseman surkutteluun. Niiniluoto sai runsaasti huomiota osakseen ja muiden muassa *Helsingin Sanomissa* (2.12.1993) hänen puheenvuoronsa julistettiin parhaaksi maan tämänhetkisten ongelmien analyysiksi.

Niiniluodon lanseeraamasta käsitteestä "kansakunnan henkinen tila" on suorastaan tullut viimeaikaisen keskustelun polttolasi, jonka läpi yhteiskunnan tapahtumia on tulkittu. Esimerkiksi taannoisten presidentinvaalien toisella kierroksella kilpailut **Elisabeth Rehn** katsoi kansalaisilta saamiensa 5 000 kirjeen heijastavan kansan henkistä tilaa ja tarjosi kirjeitään tutkijan käyttöön (HS 4.3.1994).

Viittasiko Rehn tutkijalla Niiniluotoon, on epäselvää, mutta valtakunnanfilosofiksi korotetulla Niiniluodolla tuskin on puutetta työtarjouksista, sillä henkistä tilaansa arvioituttavat nyt useammatkin yhteiskunnalliset toimijat. Tampereen kaupungin vuoden -94 taloudesta ja tapahtumista informoivassa lehtisessä Niiniluodolta pyydettiin reseptiä Tampereen henkisen tilan kohentamiseksi.

Niiniluoto on eri yhteyksissä puheenvuoron saatuaan muistanut puhua tieteen ja tutkijoiden puolesta ja kiristää lupauksia yliopistojen aseman parantamiseksi ja tutkijoiden vallan ulottamiseksi muualle yhteiskuntaan. Tampereen lääkkeeksin hän ehdotti (*Tampere '94*, 3) että yliopisto, teknillinen korkeakoulu ja muut oppilaitokset ryhtyisivät tarjoamaan henkistä aktiiviteettia mahdollisimman laajalti, ei vain opiskelijoille.

Herää kysymys, mitä tutkijat voivat kansalaisille tarjota. Veisaako Niiniluoto puheenvuorossaan sellaisia vuoret vapisuttavia värssyjä, että korkeakouluille luvattujen määrärahojen voi katsoa tuottavan tulosta?

Suotutkijat

Niiniluoto turvaa suostalaulannassaan Runebergin runoon Saarijärven Paaavosta. Niiniluodon mukaan (1994a, 43) Paavo edustaa perinteisiä suomalaisia kriisinhallintakeinoja, sisua ja epäitsestä solidaarisuutta, kun hän ahdingossaankin auttaa naapuriaan. Niiniluodon mielestä Suomi nousee suosta vain yhteisin ponnistuksin.

Lähes 30-sivuisella, politiikkaa ruotivalla analyysillaan Niiniluoto tosin osoittaa, että ainakaan hänestä ei ole talkoisiin. Niiniluoto ei näytä mahtuvan samalle laulutantereelle viinasten ja lassiloiden kanssa, vaan kerää mieluummin ympärilleen samanhenkisen tutkijakuppikunnan omia virsiänsä veisaamaan. Kuppi-kunnan virsissä keskeisenä teimana

näyttää vielä olleen yhteishengen lietsomisen sijasta sen selvittäminen, miksi kansalaisten tulisi laulaa mieluummin tutkijoiden kuin poliitikkojen rivissä. Suomen tulevaisuuden suunnat ovat näissä poliitikot syyllistävissä värssyissä jääneet vähemmälle huomiolle, mistä syystä Niiniluoto ei mielestäni kykene saattamaan Suomea suosta. Hän edistää korkeintaan Suomessa jo ennestään korkeatasoista ja kansainvälisestikin tunnettua suotutkimusta.

Mikäli Suomelle halutaan tavoitella vähemmän liejuista tulevaisuutta suostalaulannassa olisi vastedes unohdettava itsetarkoituksellinen omista asemista taistelu. Kalevalaisessa tarustossakaan suohon joutunutta Joukahaista ei pelastanut lietteestä hänen omat retostelunsa laulantataidoistaan. Tarvittiin auttaja, joka antoi näyttöä taidoistaan. Mielestäni nykyisessäkin suostalaulannassa värssyjen pääpaino tulisi olla näyttöjen antamisessa, Suomen kivisten kenkien keventämisessä.

Kirjallisuus

- "Kansan käymistilassa olevan sielun merkittävä analyysi". *Helsingin Sanomat*, pääkirjoitus 2.12.1993.
- Ilkka Niiniluoto (1994a), "Suomen henkinen tila ja tulevaisuus". Teoksessa Ilkka Niiniluoto ja Paavo Löppönen (toim.), *Suomen henkinen tila ja tulevaisuus*, s.14-46. WSOY, Helsinki 1994.
- Ilkka Niiniluoto (1994b), "Jälkipuhe". Teoksessa Ilkka Niiniluoto ja Paavo Löppönen (toim.), *Suomen henkinen tila ja tulevaisuus*, s. 239-251. WSOY, Helsinki 1994.
- "Opiskelemalla tulevaisuuteen". *Tampere '94. Tietoja Tampereen taloudesta ja tapahtumista*, s. 3.
- Jari Sinkari (1993), "Kuluttajavalitusta tarvitaan". *Yliopisto /93*.

n & n